

ЧОВЕК И ЊЕГОВ МОРАЛ У СВЕТЛУ БУДУЋЕГ РАТА

Питање морала у будућем рату постаје све компликованије. Масовни развој технике и савременог оружја је, без обзира на убијачну снагу, захтевао и повећање армија, што се огледало у масовном учешћу људи у оба светска рата. Док је у Првом светском рату учествовало 19 држава са око 65% од укупног броја становништва Земљине кугле, у Другом светском рату је учествовало знатно више — 30 држава са око 85% становништва. И пораст армија је очигледан — у Првом светском рату је немачка коалиција имала око 380 дивизија, а у Другом силе Осовине имале су око 530 дивизија. Слично је било и на другој страни. Искуство из оба рата показује да се истовремено са развојем производних средстава, науке и индустрије развијају и усавршавају и нова ратна техника и нова оружја. Нова ратна техника и нова оружја, међутим, не смањују улогу човека, већ, напротив, повећавају и његову улогу и његово масовно учешће. Нема сумње да ће се таква тенденција у будућем рату даље развијати и поред постојања нуклеарних оружја, савршеније ратне технике и осталих борбених средстава.

Нуклеарна оружја намећу потребу за даљим растурањем снага и расреситијим постројавањем борбених поредака. Она се због тога могу упоредити, на пример, са утицајем ватреног оружја, посебно митраљеца, који је ратујуће стране принудио да усвоје што растреситије борбене поретке. Растурање снага довело је до повећања простора на коме су се одвијала борбена дејства. Дакле, с једне стране, масовност армија, а с друге, утицај ватреног оружја повећали су простор потребан за развој операција и бојева. Од малог и скученог простора на коме су се некада сукобљавале читаве армије, данас ратна дејства обухватају широка пространства, а фронтови се протежу на хиљаде километара. Аналогно томе, и нуклеарно оружје ће својим дејством утицати на даље растурање снага и вођење операција на још ширим и дубљим просторствима него што је било у ранијим ратовима. А развијање ратних дејстава на тако широким просторствима захтеваће још масовнију армију и масовније учешће људи, док ће могућност и вероватноћа још већег повећања дубине у којој ће се одвијати борбена дејства захтевати учешће свих становника једне земље, тако да ће разлика између фронта и позадине бити готово избрисана. И та

чињеница намеће закључак да ће будуће учешће људи у рату бити далеко масовније него у прошлости.

Највише утицаја на масовно повећање армије имаће, изгледа, последице дејства нуклеарних оружја, тј. оружја за масовно уништавање — наравно, уколико им се пруже погодни циљеви. Међутим, такве последице захтевају масовну попуну претрпљених губитака. Према томе, уколико буду већи губици, утолико ће бити и већа потреба за њиховим попуњавањем, а то практично значи масовно учешће народа у рату.

У светлу масовног учешћа народа у тоталном рату и услова његовог вођења, интересантно је размотрити питање морала човека и видети какав треба да буде будући војник, какви треба да буду његови морални квалитети, а пре свега како ће нова оружја утицати на психологију војника и његово морално стање. Погледајмо, укратко, како је било у прошлости.

У периоду појаве ватреног оружја појавило се и схватање да ће оно бацити у засенак храброст човека и његове квалитете неопходне за вођење рата копљем, стрелом, мачем и др. Аналогно томе, могло би се рећи да и нуклеарно оружје постаје оно што је некада било ватрено оружје у односу на мач и остала хладна оружја. Међутим, стварност је сасвим другачија. Теорија да је храброст нестала кад се појавило ватрено оружје давно је негирана. И не само то — развој нових врста оружја, савремене ратне технике, а посебно појава и развој атомског оружја, захтевају од човека далеко већа умна и физичка напрезања и далеко више храбрости него што је то иједно оружје иједан досадашњи рат захтевао. Некада су најхрабрији водили двобоје или су својим примером водили за собом читаве јединице. Најхрабрији су први узимали заставе у руке и јуришали пред читавим пуковима. А како ће бити убудуће? Да ли ће и у евентуалном будућем рату, у коме може доћи до примене нуклеарног оружја, остати све по старом? У сваком случају не. Јединице неће више нападати у масама као некада, командант неће више посматрати своју јединицу у целини, борци ће често бити удаљени један од другог, наћи ће се сами очи у очи са противником и неће између њих постојати блиска међусобна подршка. Појединци, а поготову мање јединице, често ће дејствовати самостално. Дакле, нуклеарно оружје не захтева само појединачне хероје и храбре појединце, већ масовну храброст — храброст сваког војника, сваког човека који учествује у том рату, храброст која треба да буде резултат свести и схватања тих људи да је потребно да се боре и да се одупру противнику.

Човек у будућем рату и даље остаје један од најкомпликованијих и у исто време најважнијих елемената. Од њега, његовог напрезања и воље зависи исход рата. Међутим, он је живо биће, подложно утицајима и променама, тако да у новим условима рата у психичком погледу постаје још компликованијим.

Било би погрешно ићи у крајност и тврдити да човек решава све, да је он и голорук у стању да се супротстави ратној техници; или, с друге стране, да је техника све и да она може, без обзира на људе, да реши питање рата. Оба елемента су скоро подједнако важна. Ипак, треба имати у виду да је човек творац ратне технике, да ју је он изумео и упоредо са њом се развијао, да он, уствари, њом управља, другим речима, даје јој живост, а то значи да је он један од незаменљивих фактора. Савремен рат, као што смо рекли, захтева масовну армију која је овладала савременом техником и која може ту технику ефикасно и да искористи. С друге стране, савремен рат захтева од човека познавање тактичко-техничких могућности свих савремених оружја, као и способност човека да се одупре противничковој техници и његовом оружју. Међутим, идолопоклонство и клањање само техници многима служи као средство за подизање сопственог морала, охрабрења и у исто време сопственог обмањивања.

Мада ће човек и техника у будућем рату играти приближно подједнаку улогу, ипак је важно размотрити њихов међусобни однос, а посебно однос човека и технике противника.

Техника може бити разноврсна и у исто време различитог квалитета. Пушка може бити старог, новог или најновијег типа, а исто тако и тенкови, артиљерија и друга борбена средства. Човек — војник који рукује тим оружјем — такође може бити различитог квалитета и схватања: може се борити са ентузијазмом и пуним убеђењем у оправданост те борбе, или бесциљно — да и сам не зна зашто се бори. Људи могу бити наоружани савременом и застарелом техником. Једни могу имати старе моделе пушака и пушкомитраљеца, а други нове и савременије. Међутим, и једни и други имају извесну технику која може да убија и помоћу које може да се води рат. Апстрактно посматрано, предност ће имати она страна и победу би требало да однесе, при истом бројном стању, она страна која има савременију технику. То би било тако када би човек био раван оруђу, тј. када би он био аутомат који не мисли. Међутим, човек проналази најбоље начине употребе технике, односно примене одговарајуће тактике борбе. Организовани људи сачињавају јединицу, свеједно које величине, која такође има свој начин примене оружја у боју, има своју тактику. Када је човек у свему томе извежбан, онда је тешко рећи, без обзира на квалитет истоврсне технике, ко ће у сукобу победити. Ако се на бојном пољу сретну два војника — један са пушком старог, а други са пушком најновијег типа, тешко је тврдити да ће победити сопственик пушке најновијег типа. Пушка, без обзира на квалитет, није гаранција успеха, јер обе пушке могу да убију. Вероватно ће победити она која буде у руци храбријег и хладнокрвнијег војника који ће, с обзиром на то, употребити бољу тактику. Међутим, ако се пушка новог типа налази у рукама храбријег и бољег војника, онда је њему свакако далеко лакше да извојује победу. То исто важи и за јединицу и њен однос према савременој техници. Нова и савремена техника не

значи већ унапред обезбеђену победу. Из тога се може закључити да је могуће ратовати и са старијим техничким средствима, али само под условом да се тај недостатак може надокнадити бољим квалитетом војника.

Човек, оружје и тактика употребе тог оружја и вођења рата најважнији су елементи. Може се, међутим, десити да се располаже добрим војником и добром савременом ратном техником, али да се опет изгуби бој или операција, просто због тога што је тактика (вођења боја или употребе савремене технике) била слаба. Та три елемента су тесно међусобно повезана. Они се допуњују и зависе од многих других чинилаца. Оружје, односно технику, као мртве ствари, оживљава човек, који је такође подложен субјективним и објективним променама. Ефикасност употребе оружја зависи од многих чинилаца, али и тактика вођења боја, односно примене тог оружја, не зависи само од човека. Ту се појављују и многи други чиниоци, на пример, земљиште, време, противник и др. Своју тактику вођења боја и употребе оружја и технике човек мора да усклади и подеси према свим тим елементима ако хоће да однесе победу. А тактика, као и човек, није статичка ствар, већ се као и он мења, усавршава и подешава према новим условима.

Из свега овога се изводи закључак да супериорност новог оружја над старим не значи унапред обезбеђен успех, као што ни механичка употреба оружја и људи не обезбеђује успех. Успех се постиже бољим, способнијим и храбријим војником — армијом, као и применом вештије и боље тактике. То је случај кад обе стране располажу истим оружјем различитог типа и квалитета. Међутим, какав се исход и какви резултати могу постићи ако једна од ратујућих страна не само да поседује исто оружје бољег квалитета, већ и нова оружја која њен противник нема? Да ли ће поседовање тог новог оружја већ унапред обезбедити победу? Да ли је, на пример, поседовање нуклеарног оружја и његова употреба противу онога који га нема већ унапред гаранција за победу и добијање рата? Апстрактно говорећи, победу би требало да однесе она страна која располаже новим, у овом случају нуклеарним, оружјем, иако у суштини није тако. Неоспорно, нуклеарно оружје, као и свако друго ново оружје (као некада митраљез, топ, тенк, авион и др.), даје извесну предност. Али и у овом случају је употреба тог оружја поверена људима а, као што смо већ рекли, начин његове употребе ствара тактику. Ту се опет појављује човек. Свако ново оружје је ефикасно противу старе тактике и старог начина вођења борбе. Нуклеарно оружје је опасно противу постројавања борбених поредака и груписања снага какво је било у Другом светском рату. Међутим, ствари се мењају. Свако ново оружје намеће и нову тактику напада и одбране. Човек против кога нуклеарно оружје може бити употребљено није машина, он размишља и тражи излаз, а његове стваралачке моћи су при томе неограничене. Војник неће моћи да употреби пушку, нити армија стре-

љачко оружје, да би спречили атомску експлозију, али ће зато моћи да примене одговарајућу тактику којом ће, познавањем дејства нуклеарног оружја, успети да избегну последице њене експлозије. Човек ће, такође, променити и тактику вођења боја против пешадиских и тенковских снага противника и наносиће им ударце на нов начин.

Нуклеарно оружје би било врло ефикасно против тактике из Првог и Другог светског рата, али ће његова ефикасност бити знатно мања против нове, стваралачке и одговарајуће тактике. У овом случају успех не лежи у супротстављању противнику истом тактиком коју и он примењује, већ неком другом која обезбеђује избегавање губитака од нуклеарног оружја, а која у исто време обезбеђује и нашошење пораза противничковој живој сили и осталој његовој техници. У примени ове тактике првенствену ће улогу играти човек. Ако он не познаје ново оружје и ако духовно капитулира, тј. ако унапред стекне убеђење да се не може борити, онда је сасвим разумљиво да од таквог отпора нема ништа. Међутим, ако је човек решен да се бори до краја (када кажем „човек“, истовремено мислим и на народ у целини), онда се излаз може наћи из сваке, ма како тешке ситуације. Због тога је важно да човек упозна нову тактику и нова оружја, не само у циљу њихове употребе, него и заштите од њих и проналажења одговарајуће тактике вођења боја. Према томе, поседовање и употреба неког новог оружја истовремено не значи унапред обезбеђену победу. И ту човек — армија са својом стваралачком снагом и духом — има великог значаја. Да ли ће он бити побеђен или не, све зависи од стваралачке и веште примене одговарајуће тактике, тј. одговарајуће употребе оружја.

Појава сваког новог оружја обавијена је тајнама. У почетку се не познају његове тактичко-техничке могућности. Долази до изненађења и губитака. Често то изненађење остаје у оквиру тактике и оперативне вештине, а понекад узима и стратегиске размере, јер његов психолошки ефекат постаје претерано велик. Тако је појава бојних отрова у Првом светском рату, као и првих тенкова, изазвала панику и губитке не толико због стварног учинка тих средстава, колико због тога што их нису познавали они против којих су била примењена и због недостатка заштитних мера. Да су Савезници у Првом светском рату познавали учинке бојних отрова и да су очекивали њихову примену; другачији би били резултати те примене. Тако су и непријатељски тенкови у почетку Народноослободилачког рата претстављали баука, само док тенк није упознат, док му се није пришло са свих страна. Касније су их борци лако ликвидирали обичним ручним бомбама или флашом бензина.

Употребом атомског оружја на Хиросими и Нагасакију противу незаштићеног и неприпремљеног становништва постигнуто је велико изненађење и нанети су огромни губици у људству и материјалу. Међутим, њиховом дејству ипак је придаван претерано велик

значај. Годинама се после тога развијала легенда о атомском оружју, а нарочито о његовом опасном радиолошком дејству. За неупућен свет и необученог војника то може да претставља велики психолошки проблем, јер је ту врсту дејства немогуће опипати, па ни осетити ниједним чулом. Но, мада ово оружје располаже јаким ударним, топлотним и радијационим дејством, ипак то није његова најјача снага. Највећи утицај и најјача снага нуклеарног оружја одражава се на психологију човека и читавог народа, на његов морал, јер оно изазива и појачава страх. А тај страх није резултат реалног познавања атомског оружја и његовог реалног учинка, већ резултат његовог непознавања и тајне којом је било обавијено у самом почетку.

Противу оваквог психолошког дејства нуклеарног оружја, које може да доведе до опште панике и јединица и народа, може се успешно борити само солидном обуком и стварним упознавањем армије и народа са његовим начином и врстама дејства. Знање је најбоље противсредство, односно најбоља одбрана. Познавање ударног, топлотног и радиолошког дејства убедиће сваког да нуклеарна оружја нису тако страшна као што се мислило у почетку. Нарочито упознавање са дејством радиолошког зрачења и употребом радиоактивних мерача и дозиметара може имати повољан психолошки утицај. Насупрот томе, непознавање тог оружја, као и његових дејстава, свакако је велики савезник противника.

Евентуалан будући рат неће се водити само савременом техником. Упоредо са њим водиће се и тзв. психолошки рат. То више није проста ратна пропаганда него на научној основи разрађен и планиран рат. Човечја психа до танчина се студира, траже се њена слаба места, као што се у току напада на утврђени положај бирају најпогоднија средства и најбоља тактика. Хитлер је водио психолошки рат у многим мањим државама и на тај начин унапред припремио капитулацију већине од њих. То искуство је уочено и на њему се није стало. После завршетка Другог светског рата све земље посвећују посебну пажњу психолошком ратовању. Чини ми се да нећу претерати ако кажем да је психолошки рат исто толико важан као и вођење оружаног сукоба. Јер, све док психолошки рат није изгубљен, а то значи све док код човека није сломљена воља за отпором, може се водити и рат оружјем. Међутим, оног тренутка када је, било каквим мерама, код народа сломљена воља за отпором, губи се и рат уопште. Но, треба имати у виду да су материјални и психолошки рат тесно повезани и да допуњују један другог.

Циљ психолошког рата је да се — не бирајући средства — разори или умањи морал противничких јединица и народа. Дакле, главни објекат психолошког рата је човек и његов морал. Све је, уствари, уперено противу њега, од најнаивнијих до најподмуклијих и најперфиднијих средстава. Психолошки рат почиње много пре почетка оружаног љуба, јер он треба да му припреми подесно тле и омогући што лакши успех. У његов оквир улази и борба за заштиту и психолошко уздизање сопственог човека. Као и сваки други рат, он има свој офанзивни и свој дефанзивни вид дејства. Методи и начини на који се он води веома су различити. Један од облика његовог дејства јесте и пропаганда. Она је врло разноврсна, а са техничким и другим средствима претставља врло опасно оружје које треба користити и противу кога се треба борити.

Пропаганда је утолико опаснија ако се заснива на истинитим чињеницама, а ако је неистинита и претерана, она може имати обрнуто дејство. Тако се одмах после појаве и употребе нуклеарних оружја у неким земљама развила пропаганда огромних размера која је то оружје приказивала као апсолутно средство које ће решити сваки будући рат. Тамо је човек био запостављен и бачен у други план. Међутим, када су одјекнуле прве опитне експлозије у земљи која је могла бити противник, онда је оне прве захватила паника. „А шта ће бити ако се то свемогуће оружје сручи на наше главе?“ — говорили су људи. Било је потребно много времена и труда да се изнесу стварне чињенице о нуклеарном оружју и да се људима донекле поврати вера у сопствене снаге. Лажна и непромишљена пропаганда уперена противу непријатеља, а поготову примењена код сопственог народа, може да буде бумеранг који се враћа двоструком снагом. Извојевати победу значи морално сломити противника, јер је морал основа његовог физичког отпора. Кроз битку за морал се огледају и улога и однос човека у психолошком рату. Морал је као појам веома сложен. Он обухвата многобројна питања и односе људског деловања и зависи од многобројних утицајних фактора који у разним моментима могу у мањој или већој мери да утичу на његово јачање или слабљење.

Обезбедити висок морал јединица и народа и одржати га у току читавог рата — најважнији је задатак политике и стратегије. Узалудни су генијални планови, ратна техника, обученост војника и др. ако војник нема воље да се бори, ако је његов борбени дух сломљен

страхом од снаге противника. Стварање и одржавање високог морала упркос свим деструктивним мерама материјалног и психолошког рата противника биће могуће само онда ако буде постојала чврста основа на којој се он изграђује. Један од тих основа је и оправданост рата. Ако је народу рат наметнут и ако је он убеђен да је борба једини начин да се одбрани земља и сачува независност, онда тај народ располаже једним од најважнијих фактора који утичу на изградњу и одржавање високог морала. Међутим, да би човек схватио неопходност одбране, као једине мере помоћу које може да сачува своју земљу, код њега се непрекидно мора неговати култ слободе и независности који треба да стоји изнад култа живота. Он треба да има јасну перспективу своје борбе и да схвати да живот без слободе не значи ништа. Његов морал и воља за борбом и одбраном биће још већи уколико, поред перспективе националне слободе, има и јасну политичку перспективу. С друге стране, војник који не види разлоге да учествује у рату, који се појављује као агресор, не може имати тих квалитета, јер је далеко подложнији утицају разних фактора и много брже губи морал када наиђе на тешкоће.

Морал народа зависи од друштвеног уређења, националних особина и традиција, производних односа и социјалних и других услова живота. А на морал војника, поред тога, утичу: способност, обученост, оружје, исхрана, безбедност, постигнути успеси у борби, међусобни односи, поверење у старешине и руководство, дуготрајност рата, тешкоће и лишавања разних врста, масовни губици и низ других фактора. Очигледно је да су без морала и човек и рат изгубљени. Човек високих моралних квалитета се може супротставити гигантској сили, јер у његовом моралу лежи неизмерна и неисцрпна енергија. Једном речи, морал је одлучујући фактор будућег рата. А пошто се и он мења под утицајем разноврсних фактора и услова, неопходна је непрекидна борба за његово одржање.
